TEZAURUL DE LA MUNCELUL DE SUS ŞI UNELE PROBLEME ALE CIRCULAŢIEI MONETARE ROMANE ÎN MOLDOVA

ŞEIVA SANIE, SILVIU SANIE ŞI MIHAI COJOCARU

Satul Muncelul de Sus (com. Mogoşeşti-Siret, jud. Iaşi) loc al descoperirii unui tezaur de vase romane neegalat încă la noi prin frumuseţe, valoare istorică, şi muzeografică[1] precum şi prin trei tezaure monetare s-a impus atenţiei istoricilor antichităţilor est carpatice. În momentul publicării vaselor de argint romane era cunoscută existenţa şi componenţa unuia din cele trei tezaure monetare[2] şi deveniseră publice cîteva elemente asupra altuia alcătuit din 819 denari, un vas fragmentar şi o fibulă[3].

Tezaurul care face obiectul cercetării de faţă ultimul între cele recuperate la Muncelul de Sus a fost găsit în zona sud-vestică a teritoriului satului dar sînt mai puţin cunoscute condiţiile reale ale descoperirii. Cele 4 tezaure posibil să fi fost în fapt două sau trei, care au ajuns însă în circuitul ştiinţific în loturi succesive. Excludem doar posibilitatea unui complex unic, mai ales pentru că dispunem de ştiri exacte asupra circumstanţelor şi locului găsirii celui mai mic dintre cele 3 tezaure care conţin şi monede.

Tezaurul prezentat este alcătuit din 667 monede şi trei fragmente (o parte din gură, un segment de toartă şi fundul vasului) dintr-o *oenochoe* (cană-urcior) de bronz. Cana are gura de 6 cm, cu buza răsfrîntă şi întoarsă aproape vertical în formă de pîlnie (Pl.1/1). Fragmentul de toartă (8,2 cm) în formă de picior uman desculţ (Pl.1/2) aparţine unui tip de anse care pot fi regăsite doar la anumite căni cu o toartă, caracterizate prin zvelteţea formei. La aceste vase toarta, unghiulară la partea superioară, este prinsă la buză şi pe mijlocul vasului, la punctul diametrului maxim[4] (Pl. 1/4,5). La fel ca la cele mai multe vase turnate din bronz fundul (d. 7.5 cm) concav prezintă acelaş grup de cercuri concentrice în relief (Pl. 1/3). Cele mai tîrzii monede din tezaur sînt de la Marcus Aurelius şi vasul are cele mai multe analogii între descoperirile din secolul al II-lea e.n.

Structura tezaurului. Cele 13 monede, adică 1,95% sînt din epoca republicană eşalonate pe o perioadă cuprinsă între 150/120 î.e.n. (M. Atlius Saranus) şi anul 46 î.e.n. Un număr însemnat—141 monede, adică 21,14% sînt din timpul consulatului lui Marcus Antonius (32—31 î.e.n.). Urmează un hiatus pînă la Nero şi rare monede pînă la cele 67 (19,95%) din timpul lui Vespasi-

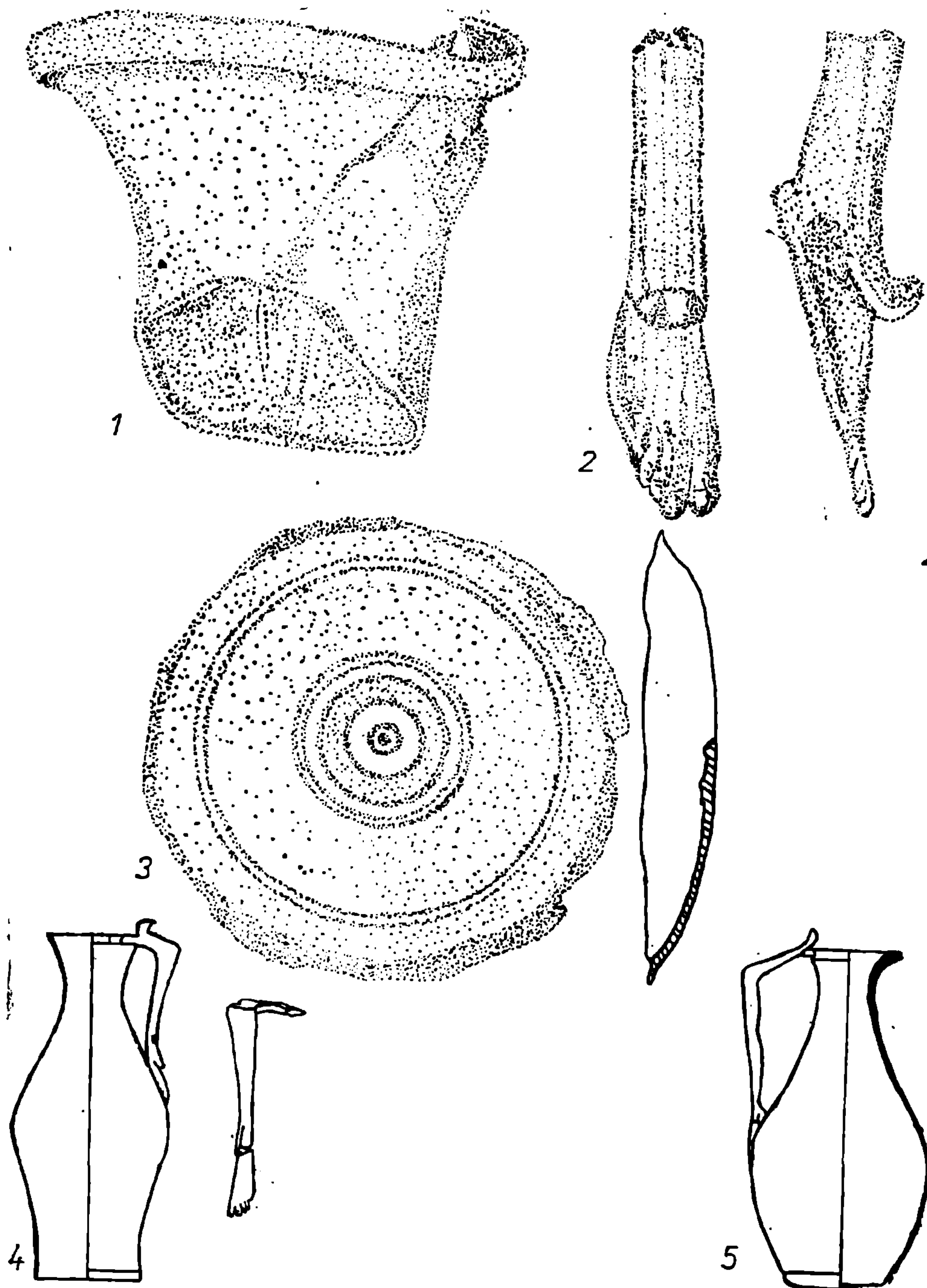
---

[1] V. Mihăilescu-Bîrliba şi Ioan Mitrea, Carpica, X, 1978, p. 163—177; idem. Dacia, NS, XXII, 1978, p.

[2] Semnalat de B. Mitrea, Dacia, NS, VIII, 1964, p. 381, tezaurul va fi publicat de Maria Chiţescu şi Şeiva Sanie în Studii şi cercetări de numismatică, VIII.

[3] Informaţie de la colegul N. N. Puşcaşu.

[4] A. Radnóti, *Die römischen Bronzegefässe von Pannonien,* Leipzig 1938, p. 167—168, pl. XIV/2, XLVI/1; M. H. P. Boersted, *The Bronze vessels in the Ryjksmuzeum G. M. Kam at Nijmegen,* Nijmegen 1956, p. 82, pl. XII/288. şi 290, A. B. Raev, BRGK, 58 ,1977, III, p. 621, pl. 19/1.

Pl. I — Fragmentele de *oenochoc* (1—3); tipuri de căni, întregiri posibile (4—5).

1 2 3

4 5 6

7 8

Pl. II — Monede hibride (1=384, 2=263, 3=383, 4=268, 5=177, 6=583, 7=609) şi moneda imitaţie „barbară“ (8=609).

anus, numărul lor fiind din nou important de la Traianus, cu 105 piese la Marcus Aurelius— perioadă căreia aparţin 15,74% din monedele tezaurului.

Tezaure cu structuri asemănătoare, adică avînd în componenţă denari republicani şi imperiali şi ca ultime monede în timpul lui Marcus Aurelius au mai fost găsite pe teritoriul actual al Moldovei sau la est de Carpaţi în general[5].

Prin prezenţa a *141* monede de la Marc Antoniu, a altor 211 exemplare de la acelaşi triumvir în tezaurul care urmează să-l publicăm, precum şi a unui număr însemnat în cuprinsul tezaurului cu 819 denari Muncelul de Sus devine localitatea cu cei mai numeroşi denari din perioada amintită. În ultimii ani, lucrări datorate Mariei Chiţescu[5], lui D. Protase[7] şi Iudithei Winkler[8] au încercat să stabilească în ce măsură răspîndirea pe teritoriul Daciei a monedelor din vremea lui Marc Antoniu, care au însemnele legiunilor contribuie la localizarea reşedinţei sau teritoriului cunoscutei căpetenii getice Dicomes în sud-estul Transilvaniei şi centrul Moldovei, (ipoteza avansată de regretatul N. Gostar) sau în Cîmpia Munteană. Numărul mare a acestor monede era explicat prin recompensa acordată de cunoscutul triumvir lui Dicomes în schimbul promisiunii unui ajutor militar împotriva lui Octavianus.

Prezenţa masivă a monedelor din anii 32—31 î.e.n., şi acceptarea unor posibile acumulări succesive, ar îndreptăţi indicarea localităţii din care provin aceste însemnate descoperiri ca posibil loc de reşedinţă al lui Dicomes sau spaţiu al unui teritoriu ce-i era subordonat. Faptul că monedele sînt parte a unui tezaur mixt este printre elementele care ne determină să nu sugerăm o astfel de soluţie şi să considerăm că problema amintită rămîne în continuare deschisă.

În acest tezaur, mixt, care conţine denari republicani şi imperiali precum şi obiecte, *13* monede, adică 1,95% sînt din epoca republicană, eşalonate pe o perioadă cuprinsă între anii 150/120 î.e.n., cea mai veche monedă de la M. Atilius Saranus şi anul 46 î.e.n.; un număr de *141* monede adică 21,24% sînt din timpul lui Marcus Antonius (32—31 î.e.n.); urmează un hiatus pînă la Nero şi rare monede pînă la flavieni din perioada cărora aparţin 16, 34% din monedele tezaurului. Perioada celei mai însemnate acumulări 49, 32% datează din epoca Traianus—Antoninus Pius. În sfîrşit ultimele monede aparţin anilor domniei lui Marcus Aurelius.

Greutatea monedelor. Se constată că cei mai mulţi denari se înscriu în limitele considerate normale (2,90—3,41 g). Aşa cum se poate observa din datele cuprinse în *Tabelul nr. 3*, cele mai multe monede cu greutatea subnormală (8) sînt de la Marcus Antonius şi cea mai uşoară monedă (2,42 g) aparţine aceluiaşi grup. Totuşi trebuie remarcat că din aceeaşi perioadă *12* au greutatea peste 3,41 g. În perioada maximei acumulări şi a lui Marcus Aurelius numărul denarilor supraponderali este cel mai ridicat (106). Cea mai grea monedă (5,55 g) este denarul cu chipul Faustinei a II-a,

Starea de conservare a majorităţii pieselor este bună, procentul cel mai ridicat de monede cu uzură mai pronunţată fiind între piesele republicane şi de la Marcus Antonius.

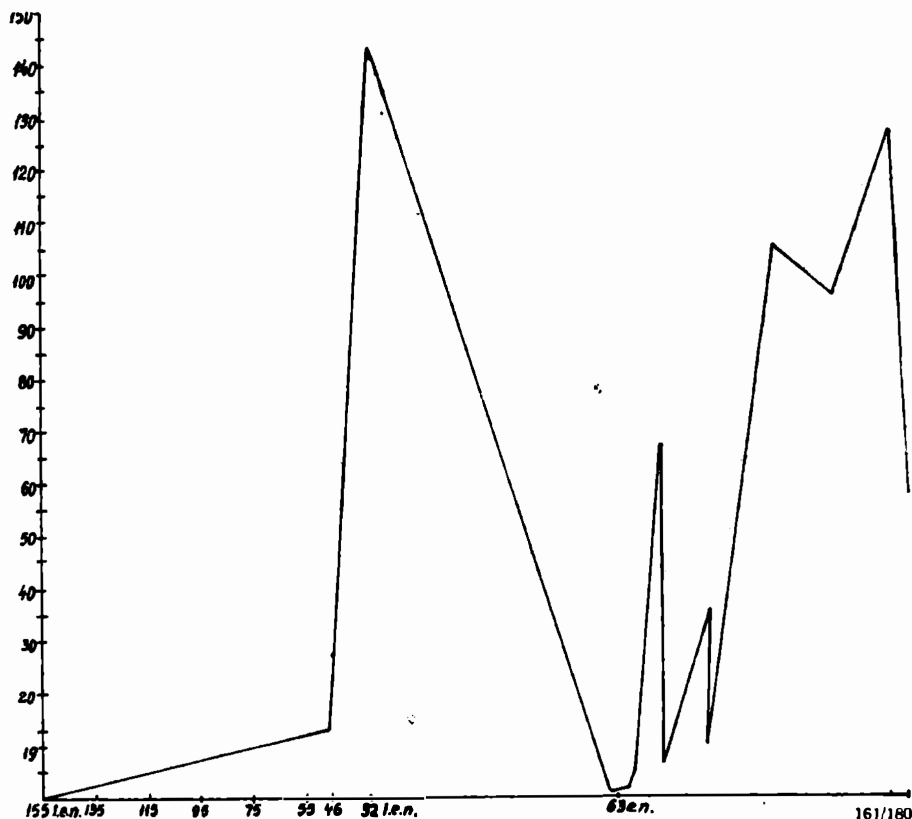
Tezaurul a putut fi rodul unor acumulări succesive cu cele cîteva etape principale amintite mai sus, sau a ajuns în spaţiul moldav încă în anii domniei lui Marcus Aurelius, foarte plauzibil, eventual şi în ultimele decenii ale sec. II e.n. În acest din urmă caz, monedele republicane mai ales grupul însemnat de denari de la Marcus Antonius cu insignele legiunilor, ar fi fost plasaţi în relaţiile cu cei din „Barbaricum" pentru gradul sporit de uzură şi greutatea lor ceva mai mică.

Corelarea etapelor tezaurizării cu momente din relaţiile daco-romane; argumentarea continuităţii locuirii dacice şi prin structura unor tezaure; invocarea evenimentelor care au putut determina îngroparea unor tezaure sînt cîteva din aspectele care nu pot fi anulate doar prin consideraţiile asupra situaţiei financiare a Imperiului. Absolutizarea acestei dependenţe ar trebui conformată şi prin uniformitatea „numărului de monede pe ani domnie" în toate tezaurele care se încheie cu acelaşi împărat descoperite în interiorul şi dincolo de graniţele Imperiului şi de analiza circulaţiei monetare din diferite oraşe romane.

Evenimentele din ultimii ani ai domniei lui Marcus Aurelius şi primii ani ai domniei lui Commodus, unele acţiuni desfăşurate şi în spaţiul nord-est carpatic ar justifica atmosfera de nesiguranţă în care se încearcă de regulă asigurarea averilor individuale şi colective[9].

---

[5] V. Mihăilescu-Bîrliba, Dacia, NS, XIII, 1979, p. 320.
[6] M. Chiţescu, SCIV, 19, 1968, p. 655; idem, Dacia, NS, XVIII, 1974.
[7] D. Protase, SCIV, 21, 1970, p. 145—152.
[8] I. Winkler, SCIV, 22, 1971, p. 97—105.
[9] B. Mitrea, SCIV, 7, 1956, p. 161 şi urm.

Graficul frecvenţei anuale a monedelor din tezaur.

Monedele din tezaur se repartizează cronologic astfel :[10]

1. *M. Atilius Saranus*, D : 19 mm, G : 3,18 g, C : foarte bună, anul : 155/120 î.e.n., Sydenham, 398 b ;
2. *L. Saufeius*, D : 17 mm, G : 3,34 g, C : mediocră, anul : 155/120 î.e.n., Sydenham, 384 ;
3. *Idem*, D : 16,5 mm, G : 3,31 g, C : proastă ;
4. *C. Cassius*, D : 17 mm, G : 3,31 g, C : foarte bună, anul : 119/110 ; Sydenham, 502 ;
5. *Q. Titius*, D : 17 mm ; G : 3,14 g, C : bună, anul 88 î.e.n., Sydenham, 691 ;
6. *L. Rubrius Dossenus*, D : 16 mm, G : 3,38 g, anul 87/86 î.e.n., C : bună, Sydenham, 706 ;
7. *L. Lucretius Trio*, D : 18 mm, G : 3,18 g, C : mediocră, anul 74 î.e.n., Sydenham, 784 ;
8. *Q. Pompeius Rufus*, D : 10 mm, G : 3,02 g, C : proastă, anul 59 î.e.n., Sydenham, 909 ;

[10] Pentru determinarea monedelor au fost consultate următoarele cataloage : E.A. Sydenham, *The Coinage of the Roman Republic*, Londra 1952 ; H. Mattingly şi E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, I—III, Londra 1930 ; P. L. Strack, *Untersuchungen zur römischen Reichsprägung des zweiten Jahrhundert*, I—III, Stuttgart 1931—1936.

9. *M. Aemilius Scaurus* şi *P. Plautius Hypsaeus*, D : 16 mm, G : 3,33 g, C : foarte bună, Sydenham 912 ;
10. *Manlius Acilius Glabrio*, D : 19 mm, G : 2,73 g ; C : proastă, anul 50 î.e.n., Sydenham, 922 ;
11. *Decimus Postumius Albinus Bruti f.*, D : 18 mm, G : 2,95 g, C : mediocră, anul 49/48 î.e.n., Sydenham 942;
12. *L. Hostilius Saserna*, D : 18 mm, G : 3,03 g, C : mediocră, anul 48 î.e.n., Sydenham, 951 ;
13. *Manius Cordius Rufus*, D : 18,5 mm, G : 3,55 g, C : bună, anul 46 î.e.n., Sydenham, 976 ;
Marcus Antonius, anii 32—31. i.e.n.
14. D : 18 mm, G : 3,27 g, C : bună, Sydenham 1 216 ;
15. D : 18 mm, G : 3,37 g, C : mediocră, Sydenham 1 216 ;
16. D : 17,5 mm, G : 3,17 g, C : mediocră, Sydenham 1 216 ;
17. D : 17,5 mm, G : 3,32 g, C : bună, Sydenham 1 216 ;
18. D : 18 mm, D : 2,88 g, C : mediocră, Sydenham 1 217 ;
19. D : 16,5 mm, G : 2,42 g, C : proastă, Sydenham 1 217 ;
20. D : 16,5 mm, G : 3,12 g, C : proastă, Sydenham 1 217 ;
21. D : 17,5 mm, G : 3,20 g, C : bună, Sydenham 1 219 ;
22. D : 19 mm, G : 3,20 g, C : bună, Sydenham 1 219 ;
23. D : 18 mm, G : 2,65 g, C : bună, Sydenham 1 223 ;
24. D : 17,5 mm, G : 3,10 g, C : mediocră, Sydenham 1 223 ;
25. D : 17,5 mm, G : 3,15 g, C : proastă, Sydenham 1 223 ;
26. D : 16,5 mm, G : 3,22 g, C : mediocră, Sydenham, 1 224 ;
27. D : 17 mm, G : 2,97 g, C : proastă, Sydenham, 1 224 ;
28. D : 18,5 mm, G : 3,42 g, C : proastă, Sydenham 1 224 ;
29. D : 17,5 mm, G : 3.22 g, C : bună, Sydenham 1 225 ;
30. D : 19,5 mm, G : 3,30 g, C : bună, Sydenham 1 226 ;
31. D : 19 mm, G : 3,40 g, C : bună, Sydenham 1 228 ;
32. D : 19 mm, G : 3.22 g, C : bună, Sydenham, 1 229 ;
33. D : 18 mm, G : 3,25 g, C : bună, Sydenham 1 230 ;
34. D : 18 mm, G : 3,01 g, C : mediocră, Sydenham 1 230 ;
35. D : 19 mm, G : 3,27 g, C : bună, Sydenham 1 230 ;
36. D : 16 mm, G : 3,23 g, C : mediocră, Sydenham 1 230 ;
37. D : 21 mm, G : 3,15 mm, C : mediocră, Sydenham 1 232 a ;
38. D : 18 mm, G : 3,08 g, C : bună, Sydenham 1 232 a ;
39. D : 18,5 mm, G : 2,95 g, C : mediocră, Sydenham 1 232 a ;
40. D : 19,5 mm, G : 3,10 g, C : proastă, Sydenham 1 232 a ;
41. D : 17,5 mm, G : 3,52 g, C : proastă, Sydenham 1 234 ;
42. D : 17 mm, G : 3,08 g, C : proastă, Sydenham 1 235 ;
43. D : 17 mm, G : 3,25 g, C : proastă, Sydenham 1 235 ;
44. D : 18 mm, G : 3,22 g, C : mediocră, Sydenham 1 236 ;
45. D : 18 mm, G : 3,17 g, C : bună, Sydenham 1 242 ;
46. D : 17,5 mm, G : 2,77 g, C : mediocră, Sydenham, 1 243 ;
47. D : 17,5 mm, G : 2,47 g, C : proastă, Sydenham 1 243 ;
48. D : 17 mm, G : 3,27 g, C : mediocră, Sydenham 1 243 ;
49. D : 18 mm, G : 3,42 g, C : bună, Sydenham 1 243 ;
50. D : 16,5 mm, G : 3,48 g, C : mediocră, Sydenham 1 243 ;
51. D : 17,5 mm, G : 3,38 g, C : bună, Sydenham 1 243 ;
52. D : 18 mm, G : 3,12 g, C : proastă, Sydenham 1 243 ;
53. D : 17,5 mm, G : 3,02 g, C : mediocră, Sydenham 1 243 ;
54. D : 18 mm, G : 3.28 g, C : mediocră, Sydenham, 1 245 ;
55. D : 18 mm, G : 3,55 g, C : bună. Sydenham 1 246 ;
56. D : 16,5 mm, G : 3,45 g, C : mediocră, Sydenham 1 246 ;
57. D : 17 mm, G : 3,58 g, C : bună, Sydenham 1 216 ;
58. D : 18 mm, G : 3.40, C : mediocră, Sydenham, 1 216 ;
59. D : 17 mm, G : 3,17 g, C : proastă ; Sydenham 1 217 ;
60. D : 17.5 mm, G : 3.27 g, C : proastă, Sydenham 1 217 ;
61. D : 17 mm, G : 3,22 g, C : proastă, Sydenham 1 220 ;
62. D : 18 mm, G : 3,07 g, C : proastă, Sydenham 1 221 ;
63. D : 16 mm, G : 3,00 g, C : proastă, Sydenham 1 223 ;

64. D : 18 mm, G : 3,20 g, C : proastă, Sydenham, 1 229 ;
65. D : 17 mm, G : 3,68 g, C · mediocră, Sydenham, 1 235 ;
66. D : 17 mm, G : 3,43 g, C : proastă, Sydenham 1 235 ;
67. D : 17 mm, G : 3,17 g, C : mediocră, Sydenham 1 231 ;
68. D : 18 mm, G : 3,10 g, C : proastă, Sydenham 1 252 ;

69—153. Monedele sînt foarte uzate și vom da numai diametrul și greutatea lor : 17 mm, 3,30 g ; 17,5 mm, 3,58 g ; 19 mm, 3,40 g ; 16,5 mm, 2,93 g ; 18,5 mm, 3,12 g ; 17,5 mm, 2,62 g ; 16 mm, 3,32 g ; 17 mm, 3,40 g ; 17 mm, 3,02 g ; 17,5 mm, 3,25 g ; 18 mm, 3,22 g ; 17,5 mm, 2,98g ; 19 mm, 2,85 g ; 17 mm, 2,95 g ; 15,5 mm, 3,18 g ; 16,5 mm, 2,97 g ; 15,5 mm, 3,32 g ; 16 mm, 3,10 g ; 17,5 mm, 3,05 g ; 16,5 mm, 3.08 g ; 18 mm, 2,72 g ; 17 mm, 3,15 g ; 19 mm, 2,87 g ; 18 mm, 2,85 g ; 17,5 mm, 2,87 g ; 17,5 mm, 3,07 g ; 18 mm, 2,98 g ; 18 mm, 3,15 g ; 15,5 mm, 2,90 g ; 19 mm, 3,48 g ; 17 mm, 3,02 g ; 18,5 mm, 2,82 g ; 18,5 mm, 3,08 g ; 17,5 mm, 2,90 g ; 18 mm, 3,18 g ; 16,5 mm, 3,10 g ; 18 mm, 3,00 g ; 18,5 mm, 3,35 g ; 15 mm, 2,98 g ; 17.5 mm, 3,20 g ; 19 mm, 3,15 g ; 18 mm, 3,28 g ; 17,5 mm, 2,72 g ; 19 mm, 3,35 g ; 17,5 mm, 3,35 g ; 18 mm, 3,32 g ; 18 mm, 3,68 g ; 17 mm, 3,10 g ; 17,5 mm, 3,20 g ; 17 mm, 2.83 g ; 17 mm, 3,15 g ; 18 mm, 3,10 g ; 17 mm, 3,22 g ; 17 mm, 2,42 g ; 16 mm, 3,15 g ; 16,5 mm, 3,18 g ; 18 mm, 3,17 g ; 16.5 mm, 2,98 g ; 17 mm, 3,17 g ; 16,5 mm, 3,20 g ; 16,5 mm, 3,20 g ; 17,5 mm, 2,92 g ; 16 mm, 2,50 g ; 16 mm, 3,35 g ; 18 mm, 3,00 g ; 17,5 mm, 2,80 g ; 17 mm, 3,15 g ; 18 mm, 3,08 g ; 17 mm, 3.02 g ; 17,5 mm, 2,98 g ; 17,5 mm, 3,30 g ; 16 mm, 3,25 g ; 16,5 mm, 3,00 g ; 17 mm, 3,20 g ; 19 mm, 3,08 g ; 17,5 mm, 3,04 g ; 19,5 mm, 3,08 g ; 18 mm, 3,12 g ; 18,5 mm, 2.85 g ; 17,5 mm, 3,00 g ; 19,5 mm, 3,17 g ; 18 mm, 3,15 g ; 17 mm, 3,13 g ; 17 mm, 3,18 g ; 17 mm, 2,77 g ;

154. *Nero,* D : 19 mm, G : 3,23 g ; C : bună, anul 63/68 ; RIC, I, 52 ;
155. *Galba,* D : 18 mm, G : 3,01 g ; C : bună ; anul 68/69, RIC, I, 22 ;
156. Idem, D : 18 mm, G : 3,31 g , C : foarte bună, anul 68/69, RIC, I, 4 ;
157. *Otho,* D : 17 mm, G : 3,20 g, C : foarte bună, anul 69, RIC, I, 12 ;
158. *Vitellius,* D : 18 mm, G : 3,04 g, C : foarte bună, anul 69, RIC, I, 18 ;
159. Idem, D : 20 mm, G: 3,28 g, C : foarte bună, anul 69, RIC, I, 20 ;
160. Idem, D : 17 mm, G : 3,42 g, C : bună, anul 69, RIC, I, 24 ;

Vespasianus :

161. D : 19 mm, G : 3,23 g, C : foarte bună, anul 69/71, RIC, II, 4 ;
162. D : 18,5 mm, G : 3,00 g, C : mediocră, anul 69/71, RIC, II, 7 ;
163. D : 18 mm, G : 3,23 g, C : foarte bună, anul 69/71, RIC, II, 8 ;
164—173: anii 69/71, RIC, II, 10 : 18 mm, 3,15 g ; 18 mm, 3,10 g ; 18 mm, 3,32 g ; 18,5 mm, 3,20 g ; 18 mm, 3,16 g ; 18,5 mm, 3,14 g ; 18 mm, 3,16 g ; 18,5 mm, 3,06 g ; 17,5 mm, 3,33 g ; 17 mm, 3,08 g ;
174—176 : anii 69/71, RIC, II, 15 ; 18,5 mm, 3,65 g ; 17 mm, 3,36 g ; 17 mm, 2,97 g ;
177. D : 18 mm, G : 3,22 g ; C : bună ;
178. D : 18 mm, G : 3,40 g, C : bună, anul 70/72, RIC, II, 36 ;
179. D : 17,5 mm, G : 3,35 g ; C : bună, anii 70/72, RIC, II, 37 ;
180. D : 17 mm, G : 3,11 g, C : bună, anii 70/72, RIC, II, 39 ;
181—184 : anii 72/73, RIC, II, 42—19 mm, 3,15 g ; 17 mm, 3,04 g ; 16,5 mm, 3,21 g ; 16 mm, 3,19 g ;
185. D : 18 mm, G : 2,97 g, C : bună, anii 72/73, RIC, II, 45 ;
186. D : 19 mm, G : 3,02 g, C : mediocră, anii 72/73, RIC, II, 48 ;
187. D : 19 mm, D : 3,11 g, C : bună, anii 72/73, RIC, II, 50 ;
188. D : 19 mm, G : 3,16 g, C : bună, anul 73, RIC, II, 57 ;
189. D : 20,5 mm, G : 3,17 g, C : bună, anul 73, RIC, II, 58 ;
190—191: anul 73, RIC, II, 65—19 mm, 3,23 g ; 20 mm, 3,00 g ;
192—194: anul 73, RIC, II, 67—19 mm, 3,27 g ; 19 mm, 3,15 g ; 18 mm, 3,04 g ;
195. D : 19 mm, G : 3,19 g, C : bună, anul 74, RIC, II, 75 ;
196—202: C : foarte bună, anul 74, RIC, II, 77—18 mm, 3,34 g ; 18,5 mm, 3,22 g ; 19 mm, 3,19 g ; 19,5 mm, 3,21 g ; 20,5 mm, 3,15 g ; 19 mm, 3,14 g ; 18,2 mm, 3,09 g ;
203. D : 18,5 mm, G : 3,05 g, C : bună, anul 76, RIC, II, 100 ;
204. D : 19 mm, G : 3,03 g, C : bună, anul 76, RIC, II, 101 ;
205. D : 17 mm, G : 3,13 g, C : foarte bună, anii 77/78, RIC, II, 104 ;
206. D : 19,5 mm, G : 3,42 g, C : bună, anii 77/78, RIC, II, 107 ;
207. D : 18 mm, G : 3,18 g, anii 77/78, RIC, II, 108 ; C : bună ;
208. D : 20 mm, G : 3,73 g, C : foarte bună, anii 77/78, RIC, II, 110 ;
209. D : 18,2 mm, G : 3,23 g, C : foarte bună, anul 79, RIC, II, 118 ;

210—214: 19 mm, 3,28 g, foarte bună; 20 mm, 3,07 g, C: mediocră; 19 mm, 3,03 g, bună; 19 mm, 3,10 g, bună; 17 mm, 3,04 g, mediocră — anii 75/79, RIC, II, 124 (nedatate);
215—218: 18,2 mm, 3,24 g, foarte bună; 18 mm, 3,46 g, foarte bună; 17,5 mm, 3,22 g, foarte bună; 17 mm, 3,15 g, mediocră, anii 78/79, RIC, II, 131 (nedatate);
219—220: 17 mm, 2,99 g, bună; 17 mm, 3,22 g, bună, anii 75/79, RIC, II, 137 (nedatate);

Vespasianus: Titus

221. D: 19 mm, G: 3,08 g, C: foarte bună, anii 71/72, RIC, II, 160;
222. D: 19,5 mm, G: 3,30 g, C: foarte bună, anul 74, RIC, II, 180;
223. D: 18,5 mm, G: 3,17 g, C: foarte bună, anii 77/78, RIC, II, 195;
224. D: 18 mm, G: 3,17 g, C: foarte bună, anii 77/78, RIC, II, 218 (nedatate);

Vespasianus: Domitianus

225. D: 20 mm, G: 3,28 g, C: bună, anul 73, RIC, II, 232;
226. D: 20,5 mm, G: 3,18 g, C: foarte bună, anul 76, RIC, II, 238;
227. D: 19 mm, G: 3,25 g, C: foarte bună, anul 79, RIC, II, 243;

Titus

228. D: 19 mm, G: 2,48 g, C: foarte bună, anul 80, RIC, II, 22 a;
229. D: 18 mm, G: 3,32 g, C: foarte bună, anul 80, RIC, II, 22 a;

Titus: Domitianus

230. D: 17,5 mm, G: 3,30 g, C: foarte bună, anul 80, RIC, II, 48—51 var. (*Minerva*, tip nr. 41);

Titus: Iulia Titia

231. D: 19,5 mm, G: 3,16 g, C: foarte bună, RIC, II, 56 (nedatate);

Titus: Divus Vespasianus

232. D: 20 mm, G: 3,39 g, C: foarte bună, anii 80/81, RIC, II, 59;
233. D: 18 mm, G: 3,26 g, C: bună, anii 80/81, RIC, II, 59 var. (*Marte*);

Domitianus

234. D: 18 mm, G: 3,28 g, C: bună, anul 81, RIC, II, 1;
235. D: 18 mm, G: 3,20 g, C: foarte bună, anul 81, RIC, II, 17;
236—237: D: 18,5 mm, G: 3,27 g; D: 17,5 mm, G: 2,57 g, C: foarte bună, anul 81, RIC, II, 18;
238. D: 18,7 mm, G: 3,38 g, C: foarte bună, anul 81, RIC, II, 22;
239. D: 19,5 mm, G: 3,46 g, C: foarte bună, anul 85, RIC, II, 76;
240. D: 20,2 mm, G: 3,55 g, C: foarte bună, anul 86, RIC, II, 85;
241. D: 20,2 mm, G: 3,33 g, C: foarte bună, anul 86, RIC, II, 95;
242. D: 19 mm, G: 3,15 g, C: foarte bună, anul 88, RIC, II, 109;
243. D: 20 mm, G: 3,35 g, C: foarte bună, anul 88, RIC, II, 106;
244. D: 18 mm, G: 3,32 g, C: foarte bună, anul 88, RIC, II, 107;
245. D: 20 mm, G: 3,25 g, C: foarte bună, anii 88/89, RIC, II, 131;
246—247: D: 18,5 mm, G: 3,45 g; D: 19 mm, G: 3,45 g, C: foarte bună, anii 88/89 RIC, II, 137;
248—249: D: 18 mm, G: 2,88 g, C: foarte bună; D: 19 mm, G: 3,35 g, C: foarte bună, anii 88/89, RIC, II, 139;
250. D: 18,5 mm, G: 3,32 g, C: foarte bună, anul 90, RIC, II, 148;
251—252: D: 20 mm, G: 3,17 g; D: 19,3 mm, G: 3,45 g, C: foarte bună, anii 90/91, RIC, II, 153;
253. D: 19 mm, G: 3,42 g, C: foarte bună, anul 91, RIC, II, 157;
254. D: 18,5 mm, G: 2,70 g, C: foarte bună, anul 92, RIC, II, 162;
255. D: 18,5 mm, G: 3,60 g, C: foarte bună, anul 92, RIC, II, 166;
256—258: D: 19 mm, G: 3,28 g; D: 17,8 mm, G: 3,28 g; D: 19 mm, G: 3,43 g; C: foarte bună, anul 92, RIC, II, 167;
259. D: 19 mm, G: 3,37 g, C: foarte bună, anii 92/93, RIC, II, 171;
260—262: D: 19 mm, G: 3,50 g; D: 18,5 mm, G: 3,40 g; D: 19 mm, G: 3,30 g, C: foarte bună, anii 92/93, RIC, II, 173;
263. D: 18 mm, G: 3,20 g, C: foarte bună;
264. D: 19,5 mm, G: 3,50 g, C: foarte bună, anii 93/94, RIC, II, 177;
265. D: 18,5 mm, G: 2,98 g, C: foarte bună, anul 95, RIC, II, 186;

266—267: D : 18 mm, G : 3,38 g ; D : 19 mm, G : 3,45 g, C : foarte bună, anii 95/96, RIC, II, 190 ;
268. D : 19 mm, G : 3,20 g, C : bună, rebătută ;
269. D : 19 mm, G : 3,28 g, C : foarte bună, anul 95, RIC, II, 189 ;
Nerva
265. D : 18,7 mm, G : 3,43 g, C : foarte bună, anul 96, RIC, II, 2 ;
266. D : 19 mm, G : 3,68 g, C : foarte bună, anul 96, RIC, II, 3 ;
267. D : 17,2 mm, G : 3,38 g, C : foarte bună, anul 97, RIC, II, 13 ;
268. D : 18 mm, G : 3,33 g, C : foarte bună, anul 97, RIC, II, 16 ;
269. D : 18,2 mm, G : 3,33 g, C : bună, anul 97, RIC, II, 17 ;
270. D : 18 mm, G : 3,42 g, C : foarte bună, anul 97, RIC, II, 24 ;
271. D : 17,8 mm, G : 3,38 g, C : foarte bună, anul 97, RIC, II, 27 ;
272. D : 18,2 mm, G : 3,33 g, C : foarte bună, anul 97, RIC, II, 31 ;
273—274: D : 18,5 mm, G : 3,15 g ; D : 19 mm, G : 3,65 g, C : foarte bună, anul 97, RIC, RIC, II, 33 (AV) ;
Traianus
280—281: D : 18,7 mm, G : 3,50 g, C : foarte bună ; D : 18 mm, G : 3,08 g, C : bună ; anii 98/99, RIC, II, 6 ;
282. D : 19,7 mm, G : 3,30 g, C : bună, anii 98/99, RIC, II, 5 ;
283. D : 20,8 mm, G : 3,35 g, C : bună, RIC, II, 9 ;
284. D : 18,5 mm, G : 3,17 g, C : foarte bună, anii 98/99, RIC, II, 12 ;
285. D : 19 mm, G : 3,30 g, C : foarte bună, anii 98/99, RIC, II, 17 ;
286. D : 18,8 mm, G : 3,03 g, C : foarte bună, anii 98/99, RIC, II, 22 ;
287. D : 17 mm, G : 3,40 g, C : bună, anii 98/99, RIC, II, 29 ;
288. D : 18,5 mm, G : 3,18 g, C : bună, anul 100, RIC, II, 35 ;
289. D : 20 mm, G : 3,28 g, C : foarte bună, anul 100, RIC, II, 40 ;
290—291: D : 18,5 mm, G : 3,45 g ; C : foarte bună ; D : 18,4 mm, G : 3,43, anii 101/102 ; RIC, II, 49 ;
292. D : 19 mm, G : 3,30 g, C : foarte bună, anii 101/102, RIC, II, 52 ;
293—296: D : 19 mm, G : 3,48 g ; D : 18,7 mm, G : 3,10 g ; D : 19,8 mm, G : 3,22 g ; D : 18,7 mm, G : 3,35 g ; C : foarte bună, anii 101/102, RIC, II, 58 ;
297—298: D : 19 mm, G : 3,52 g ; D : 18,5 mm, G : 3,20 g, C : foarte bună, anii 101/102, RIC, II, 59 ;
299—300: D : 18 mm, G : 2,60 g ; D : 18,5 mm, G : 3,25 g, C : foarte bună, anii 101/102, RIC, II, 60 ;
301. D : 17,7 mm, G : 3,38 g, C : foarte bună, anii 101/102, RIC, II, 67 ;
302—304: D : 18,7 mm, G : 3,38 g ; D : 19 mm, G : 3,32 g ; D : 19,4 mm, G : 3,18 g ; C : foarte bună, anii 103/111, RIC, II, 96 ;
305—306: D : 20 mm, G : 3,12 g ; D : 18,2 mm, G : 3,40 g, C : foarte bună, anii 103/111, RIC, II, 99 ;
307—308: D : 18,5 mm, G : 3,25 g ; D : 20 mm, G : 3,30 g, C : foarte bună, anii 103/111 RIC, II, 107 ;
309—310: D : 18 mm, G : 3,63 g ; D : 19,7 mm, G : 2,75 g, C : bună, anii 103/111, RIC, II, 115 ;
311—312: D : 20 mm, G : 3,17 g, C : foarte bună ; D : 19 mm, G : 3,20 g, C : bună, anii 103/111, RIC, II, 116 ;
313—315: D : 19 mm, G : 3,28 g ; D : 19 mm, G : 3,12 g ; D : 19 mm, G : 3,01 g, C : foarte bună, anii 103/111, RIC, II, 118 var. (AV) ;
316—317: D : 19,2 mm, G : 3,40 g ; D : 19,5 mm, G : 3,28 g, C : bună, anii 103/111, RIC, II, 119 ;
318. D : 17,8 mm, G : 3,13 g, C : bună, anii 103/111, RIC, II, 120 ;
319—325: D : 18,6 mm, G : 3,40 g ; D : 18,8 mm, G : 3,45 g ; D : 18,3 mm, G : 3,52 g ; D : 19 mm, G : 3,12 g ; D : 18,2 mm, G : 3,28 g ; D : 19,8 mm, G : 3,23 g; D : 20 mm, G : 3,58 g, C : foarte bună, anii 103/111, RIC, II, 121 ;
326—328: D : 19 mm, G : 3,05 g ; D : 19 mm, G : 3,25 g ; D : 19 mm, G : 3,30 g, C : bună, anii 103/111, RIC, II, 122 ;
329—331: D : 20 mm, G : 3,07 g ; D : 19 mm, G : 2,70 g ; D : 19 mm, G : 2,68 g, C : bună, anii 103/111, RIC, II, 127 ;

332—337: D : 20,5 mm, G : 3,35 g ; D : 18,5 mm, G : 3,35 g ; D : 19 mm, G : 3,20 g ; D : 19 mm, G : 2,90 g ; D : 19 mm, G : 3,20 g ; D : 18,5 mm, G : 3,14 g, C : bună, anii 103/111, RIC, II, 128 ;

338—339: D : 18,5 mm, G : 3,15 g ; D : 18,5 mm, G : 3,12 g, C : bună, anii 103/111, RIC, II, 142 ;

340—341: D : 20 mm, G : 2,97 g ; D : 18,5 mm, G : 3,10 g, C : foarte bună, anii 103/111, RIC, II, 147 ;

342. D : 19,5 mm, G : 3,55 g, C : foarte bună, anii 103/111, RIC, II, 174 ;

343. D : 19 mm, G : 3,38 g, C : foarte bună, anii 103/111, RIC, II, 176 ;

344. D : 19 mm, G : 3,05 g, C : foarte bună, anii 103/111, RIC, II, 183 ;

345—346: D : 18,5 mm, G : 3,35 g ; D : 18,4 mm, G : 3,40 g, C : foarte bună, anii 103/111, RIC, II, 187 ;

347. D : 19 mm, G : 3,27 g, C : foarte bună, anii 103/111, RIC, II, 190 ;

348. D : 18 mm, G: 3,35 g, C : foarte bună, anii 103/111, RIC, II, 194 ;

349—350: D : 18 mm, G : 3,10 g ; D : 17,5 mm, G : 3,40 g, C : bună, anii 103/111, RIC, II, 202 ;

351. D : 19,4 mm, G : 3,12 g, C : foarte bună, anii 103/111, RIC, II, 216 ;

352. D : 19,5 mm, G : 3,22 g, C : bună, anii 103/111, RIC, II, 220 ;

353—354: D : 18,5 mm, G : 3,33 g ; D : 19 mm, D : 3,25 g, C : bună, anii 112/114, RIC, II, 244 ;

355. D : 19 mm, G : 3,38 g, C : foarte bună, anii 112/114, RIC, II, 252 ;

356—357: D : 19 mm, G : 3,10 g ; D : 20 mm, G : 3,01 g, C : foarte bună, anii 112/114, RIC, II, 261 ;

358. D : 20 mm, G: 2,68 g, C : foarte bună, anii 112/114, RIC, II, 269 ;

359—360: D : 19 mm, G : 2,82 g ; D : 18 mm, G : 2,32 g, C : bună, anii 112/114, RIC, II, 291 ;

361. D : 19 mm, G : 3,55 g, C : foarte bună, anii 112/114, RIC, II, 294 ;

362. D : 20 mm, G : 3,20 g, C : foarte bună, anii 114/117, RIC, II, 303 ;

363. D : 19 mm, G : 3,57 g, C : foarte bună, anii 114/117, RIC, II, 315 ;

364—365: D : 18,4 mm, G : 3,78 g ; D : 18,5 mm, G : 3,45 g C : foarte bună, anii 114/117, RIC, II, 317 ;

366—367: D : 18 mm, G : 3,47 g ; D : 18,3 mm, G : 3,45 g, C : foarte bună, anii 114/117, RIC, II, 331 ;

368. D : 19 mm, G : 3,27 g, C : bună, anii 114/117, RIC, II, 334 ;

369—373: D : 18,2 mm, G : 3,38 g ; D : 18 mm, G : 3,06 g ; D : 19 mm, G : 2,86 g ; D : 19 mm, G : 3,12 g ; D : 20 mm, G : 3,38 g, C : foarte bună, anii 114/117, RIC, II, 337 ;

374. D : 19 mm, G : 3,35 g, C : bună, anii 114/117, RIC, II, 340 ;

375. D : 18,5 mm, G : 3,25 g, C : foarte bună, anii 114/117, RIC, II, 341 ;

376. D : 19 mm, G : 2,90 g, C : foarte bună, anii 114/117, RIC, II, 347 ;

377—378: D : 18 mm, G : 3,40 g ; D : 18,5 mm, G : 3,52 g, C : bună, anii 114/117, RIC, II, 349 ;

379—380: D : 18 mm, G : 3,18 g ; D : 19,5 mm, G : 3,52 g, C : bună, anii 114/117, RIC, II, 353 ;

381. D : 19 mm, G : 2,82 g, C : foarte bună, anii 114/117, RIC, II, 364 ;

382. D : 17 mm, G : 2,93 g, C : bună ;

383. D : 19 mm, G : 3,82 g, C : bună ;

384. D : 19 mm, G : 3,55 g, C : bună ;

Hadrianus

385. D : 18 mm, G : 3,45 g, C : bună, anul 117, RIC, II, 5 ;

386. D : 19,5 mm, G : 2,95 g, C : bună, anul 118, RIC, II, 41 ;

387—388: D : 20 mm, G : 3,15 g ; D : 18 mm, G : 3,21 g, C : bună, anul 118, RIC, II,42 ;

389—390: D : 19 mm, G : 3,20 g ; D : 19 mm, G : 2,85 g, C : bună, anul 118, RIC, II, 45;

391. D : 20 mm, G : 3,30 g, C : foarte bună, anii 119/122, RIC, II, 69 ;

392—393: D : 19,5 mm, G : 2,97 g ; D : 19 mm, G : 2,65 g, C : bună, anii 119/122, RIC, II, 77 ;

394—395: D : 19 mm, G : 3,40 g ; D : 19,5 mm, G : 3,10 g, C : foarte bună, anii 119/122, RIC, II, 80 ;

396—397: D : 18 mm, G : 3,30 g ; D : 18 mm, G : 3,05 g, C : bună, anii 119/122, RIC, II, 81 ;

398. D : 19 mm, G : 3,45 g, C : bună, anii 119/122, RIC, II, 83 ;

399. D : 18,5 mm, G : 2,71 g, C : foarte bună, anii 119/122 ; RIC, II, 95 ;
400. D : 19 mm, G : 3,45 g, C : foarte bună, anii 119/122, RIC, II, 101 ;
401—403. D : 19 mm, G : 3,32 g ; D : 19 mm, G : 3,35 g ; D : 17 mm, G : 3,40 g, C : foarte bună, RIC, II, 120, anii 119/122 ;
404. D : 19 mm, G : 3,42 g, C : bună, anii 119/122, RIC, II, 126 ;
405. D : 18,5 mm, G : 3,02 g, C : foarte bună, anii 119/122, RIC, II, 127 ;
406—407. D : 19,5 mm, G : 3,15 g ; D : 18 mm, G : 3,15 g, C : foarte bună, anii 119/122, RIC, II, 137 ;
408. D : 19 mm, G : 3,35 g, C : foarte bună, anii 119/122, RIC, II, 139 ;
409. D : 19 mm, G : 3,00 g, C : foarte bună, anii 119/122, RIC, II, 141 ;
410. D : 19,5 mm, G : 3,30 g, C : bună, anii 125/128, RIC, II, 158 ;
411. D : 18,5 mm, G : 3,15 g, C : foarte bună, anii 125/128, RIC, II, 160 ;
412—417. D : 18,5 mm, G : 2,52 g ; D : 19 mm, G : 3,15 g ; D : 19 mm, G : 3,03 g ; D : 18,5 mm, G : 3,01 g ; D : 19 mm, G : 3,57 g ; D : 19 mm, G : 3,30 g, C : bună, anii 125/128, RIC, II, 161 ;
418. D : 19,5 mm, G : 2,75 g, C : foarte bună, anii 125/128, RIC, II, 172 ;
419—420. D : 19 mm, G : 3,30 g ; D : 18 mm, G : 3,40 g, C : foarte bună, anii 125/128, RIC, II, 173 ;
421. D : 18,5 mm, G : 3,40 g, C : bună, anii 125/128, RIC, II, 175 ;
422—423. D : 18,5 mm, G : 3,38 g ; D : 18,5 mm, G : 3,03 g, C : bună, anii 125/128, RIC, II, 182 ;
424. D : 19,5 mm, G : 3,45 g, C : bună, anii 125/128, RIC, II, 183 ;
425—426. D : 19 mm, G : 3,40 g ; D : 18 mm, G : 3,35 g, C : foarte bună, anii 125/128, RIC, II, 201 ;
427. D : 18,5 mm, G : 3,10 g, C : foarte bună, anii 125/128, RIC, II, 202 ;
428. D : 18 mm, C : 3,10 g, C : foarte bună, anii 132/134, RIC, II, 213 ;
429. C : 18 mm, G : 3,35 g, C : bună, anii 132/134, RIC, II, 221 ;
430. D : 17,5 mm, G : 3,27 g, C : bună, anii 134/138, RIC, II, 229 ;
431—436. D : 17,5 mm, G : 3,48 g ; D : 18,5 mm, G : 3,50 g ; D : 19 mm, G : 3,40 g ; D : 19,5 mm, G : 3,20 g ; D : 18,5 mm, G : 3,00 g ; D : 17 mm, G : 3,20 g, anii 134/138, RIC, II, 241 a, C : bună ;
437. D : 19 mm, G : 3,40 g, C : foarte bună, anii 134/138, RIC, II, 242 var.
438—439. D : 18,5 mm, G : 3,60 g ; D : 19 mm, G : 3,22 g, C : bună, anii 134/138, RIC, II, 244 ;
440—442. D : 17 mm, G : 3,31 g ; D : 18,5 mm, G : 3,30 g ; D : 18 mm, G : 3,32 g, C : bună, anii 134/138, RIC, II, 256 ;
443. D : 18 mm, G : 3,40 g. C : foarte bună, anii 134/138, RIC, II, 257 ;
444. D : 17,5 mm, G : 3,21 g, C : bună, anii 134/138, RIC, II, 259 ;
445. D : 18 mm, G : 3,55 g, C : foarte bună, anii 134/138, RIC, II, 264 ;
446. D : 18 mm, G : 3,30 g, C : foarte bună, anii 134/138, RIC, II, 266 ;
447—450. D : 17,5 mm, G : 3,15 g ; D : 18 mm, G : 3,20 g ; D : 17,5 mm, G : 2,98 g ; D : 17,5 mm, G : 3,28 g, C : bună, anii 134/138, RIC, II, 267 ;
451—453. D : 17,5 mm, G : 3,50 g ; D : 18 mm, G : 3,05 g ; D : 20 mm, G : 2,65 g, C : foarte bună, anii 134/138, RIC, II, 268 ;
454. D : 18 mm, G : 3,25 g, C : foarte bună, anii 134/138, RIC, II, 276 ;
455. D : 18 mm, G : 3,25 g, C : foarte bună, anii 134/138, RIC, II, 282 ;
456. D : 18 mm, G : 3,31 g, C : foarte bună, anii 134/138, RIC, II, 286 ;
457. D : 18,5 mm, G : 3,30 g, C : foarte bună, anii 134/138, RIC, II, 290 ;
458. D : 17,5 mm, G : 3,32 g, C : foarte bună, RIC, II, 296 ;
459. D : 18 mm, G : 3,28 g, C : foarte bună, anii 134/138, RIC, II, 297 ;
460. D : 17,5 mm, G : 3,28 g, C : foarte bună, anii 134/138, RIC, II, 300 ;
461. D : 18 mm, G : 3,05 g, C : bună, anii 134/138, RIC, II, 303 ;
462—463. D : 19 mm, G : 3,30 g ; D : 18 mm, G : 3,40 g, C : foarte bună, anii 134/138, RIC, II, 310 ;
464—465. D : 18,5 mm, G : 3,20 g ; D : 18 mm, G : 3,40 g, C : foarte bună, anii 134/138, RIC, II, 324 ;
466—467. D : 18 mm, G : 3,02 g ; D : 20 mm, G : 3,32 g, C : bună, anii 134/138, RIC, II, 343 ;
468—469. D : 18,5 mm. G : 3,25 g ; D : 18,5 mm, G : 3,30 g, C : foarte bună, anii 134/138, RIC, II, 345 ;
470. D : 19 mm, G : 3,20 g, C : bună, anii 134/138, RIC, II, 360 ;

471. D : 19 mm, G : 3,52 g, C : foarte bună, anii 134/138, RIC, II, 363 ;
Hadrianus — Sabina
472. D : 17 mm, G : 3,31 g, C : foarte bună, anul 136, RIC, II, 390 ;
473. D : 17,5 mm, G : 3,20 g, C : foarte bună, anul 136, RIC, II, 391 ;
474. D : 17 mm, G 3,20, C : foarte bună, anul 136, RIC, II, 395 ;
475. D : 18 mm, G : 3,05 g, C : bună, anul 136, RIC, II, 396 ;
476. D : 18,5 mm, G : 3,48 g, C : foarte bună, anii 138/139, RIC, II, 398 ;
477. D : 18 mm, G : 3,35 g, C : foarte bună, anii 138/139, RIC, II, 411 b ;
Hadrianus : Lucius Aelius
478. D : 17 mm, G : 3,35 g, C : bună, anul 137, RIC, II, 429 ;
479. D : 17,5 mm, G : 3,50 g, C : bună, anul 137, RIC, II, 432 ;
480. D : 19 mm, G : 3,45 g, C : foarte bună, anul 137, RIC, II, 436 ;

Antoninus Pius

481. D : 18 mm, G : 3,24 g, C : bună, anul 138, RIC, III, 10 ;
482. D : 18 mm, G : 3,10 g, C : foarte bună, anul 138, RIC, III, 12 ;
483. D : 18 mm, G : 2,97 g, C : bună, anul 139, RIC, III, 35 ;
484. D : 18,5 mm, G : 3,26 g, C : foarte bună, anul 139, RIC, III, 54 ;
485. D : 19 mm, G : 3,43 g, C : foarte bună, anii 140/143, RIC, III, 61 ;
486. D : 18 mm, G : 2,65 g, C : bună, anii 140/143, RIC, III, 62 ;
487. D : 17,3 mm, G : 3,39 g. C : foarte bună, anii 140/143, RIC, III, 64 ;
488. D : 18 mm, G : 4,15 g, C : bună, anii 140/143, RIC, III, 77 ;
489. D : 17,5 mm, G : 3,16 g, C : foarte bună, anii 140/143, RIC, III, 82 ;
490. D : 17 mm, G : 3,47 g, C : foarte bună, anii 140/143, RIC, III, 85 ;
491. D : 18,5 mm, G : 3,30 g, C : foarte bună, anii 145/161, RIC, III, 129 ;
492. D : 18 mm, G : 3,74 g, C : foarte bună, anii 145/161, RIC, III, 130 ;
493—495. D : 19 mm, G : 3,34 g ; D : 17 mm, G : 3,40 g ; D : 18 mm, G : 3,15 g, C : bună ; RIC, III, 137 ;
496. D : 17,5 mm, G : 3,32 g, C : bună, anii 145/161, RIC, III, 144 ;
497. D : 17 mm, G : 3,52 g, C : foarte bună, anii 145/161, RIC, III, 155 ;
498. D : 17,5 mm, G : 3,43 g, C : foarte bună, anii 145/161, RIC, III, 156 ;
499—500. D : 19 mm, G : 3,66 g ; D : 18 mm, G : 3,47 g, C : foarte bună, anii 148/149, RIC, III, 175 ;
501. D : 18,5 mm, G : 3,42 g, C : foarte bună, anii 148/149, RIC, III, 177 ;
502—503. D : 18 mm, G : 3,58 g ; D : 19,5 mm, G : 3,21 g ; C : bună, anii 148/149, RIC, III, 179 ;
504. D : 19 mm, G : 3,44 g, C : foarte bună, anii 148/149, ROC, III, 180 ;
505—508. D : 19 mm, G : 2,94 g ; D : 18 mm, G : 3,51 g ; D : 19 mm, G : 3,47 g ; D : 17 mm, G : 3,67 , C : foarte bună, anii 148/149, RIC, III, 181 ;
509. D : 18 mm, G : 3,22 g, C : foarte bună, anii 148/149, RIC, III, 183 ;
510—511. D : 19 mm, G : 3,44 g ; D : 18 mm, G : 3,81 g, C : foarte bună, anii 149/150, RIC, III, 189 ;
512—513. D : 17,5 mm, G : 2,90 g ; D : 18 mm, G : 3,46 g, C : bună, anii 150/151, RIC, III, 200 c ;
514. D : 20 mm, G : 3,19 g, C : bună, anii 150/151, RIC, III, 201 ;
515. D : 18 mm, G : 3,82 g, C : foarte bună, anii 151/152, RIC, III, 209 ;
516. D : 18,5 mm, G : 3,16 g, C : foarte bună, anii 151/152, RIC, III, 210 ;
517. D : 17 mm, G : 3,47 g, C : foarte bună, anii 151/152, RIC, III, 216 a ;
518. D : 18 mm, G : 3,10 g, C : foarte bună, anii 151/152, RIC, III, 217 ;
519. D : 18,5 mm, G : 3,81 g, C : foarte bună, anii 151/152, RIC, III, 218 ;
520. D : 18 mm, G : 3,31 g, C : foarte bună, anii 152/153, RIC, III, 221 ;
521—523. D : 18 mm, G : 3,59 g ; D : 17 mm, G : 3,59 g ; D : 17,5 mm, D : 3,51 g, anii 153/154, RIC, III, 229 a ; C : bună ;
524—526. D : 18,5 mm, G : 3,55 g ; D : 17 mm, G : 3,55 g ; D : 17,5 mm, G : 3,24 g, C : bună, anii 153/154, RIC, III, 231 ;
527. D : 17 mm, G : 3,13 g, C : foarte bună, anii 153/154, RIC, III, 232 ;
528. D : 17 mm, G : 3,54 g, C : foarte bună, anii 154/155, RIC, III, 239 ;
529. D : 18 mm, G :3,27 g, C : foarte bună, anii 155/156, RIC, III, 244 ;
530. D : 18 mm, G : 3,15 g, C : foarte bună, anii 155/156, RIC, III, 249 ;
531. D : 17,5 mm, G : 3,51 g, C : foarte bună, anii 155/156, RIC, III, 250 ;
532. D : 17,5 mm, G : 3,35 g, C : foarte bună, anii 155/156, RIC, III, 254 ;

533–534. D : 17 mm, G : 3,57 g ; D : 18 mm, G : 3,15 g, C : bună, anii 156/157, RIC, III, 260 ;

535. D : 16,5 mm, G : 3,29 g, C : bună, anii 156/157, RIC, III, 262 ;

536–537. D : 17,5 mm, G : 3,00 g ; D : 19 mm, G : 3,28 g, C : bună, anii 156/157, RIC, III, 264 ;

538–539. D : 16,5 mm, G : 3,42 g ; D : 18 mm, G : 3,35 g, C : bună, anii 157/158, RIC, III, 274 ;

540. D : 16,5 mm, G : 3,12 g, C : foarte bună, anii 157/158, RIC, III, 275 ;

541. D : 18,5 mm, G : 3,43 g, C : foarte bună, anii 158/159, RIC, III, 285 ;

542–543. D : 18 mm, G : 3,29 g ; D : 17,5 mm, G : 3,34 g, C : bună, anii 158/159, RIC, III, 286 a ;

Antoninus Pius : *Faustina I*

544. D : 18 mm, G : 3,53 g, C : foarte bună, anii 139/141, RIC, III, 338 ;

545–550. D : 18 mm, G : 3,44 g ; D : 17 mm, G : 3,28 g ; D : 17,5 mm, G : 3,54 g, D : 18,5 mm, G : 3,15 g ; D : 17,5 mm, G : 3,44 g ; D : 18 mm, G : 3,15 g, C : foarte bună, anul 141, RIC, III, 344 ;

551–556. D : 18,5 mm, G : 2,96 g ; D : 19 mm, G : 3,20 g ; D : 20 mm, G : 3,08 g ; D : 18,5 mm, G : 3,11 g ; D : 19 mm, G : 2,96 g ; D : 18 mm, G : 3,36 g, C : foarte bună, anul 141, RIC, III, 351 ;

557–558. D : 18 mm, G : 3,34 g ; D : 18 mm, G : 3,22 g, C : foarte bună, anul 141, RIC, III, 347 ;

559. D : 18 mm, G : 3,29 g, C : foarte bună, anul 141, RIC, III, 350 ;

560. D : 18 mm, G : 3,14 g, C : foarte bună, anul 141, RIC, III, 353 ;

561–562. D : 18,5 mm, G : 3,26 g ; D : 17 mm, G : 3,42 g, C : foarte bună, anul 141, RIC, III, 356 a ;

563–566. D : 19,5 mm, G : 3,42 g ; D : 19 mm, G : 3,29 g ; D : 18,5 mm, G : 3,28 g ; D : 19 mm, G : 3,20 g, C : bună, anul 141, RIC, III, 358 ;

567–569. D : 20 mm, G : [illegible],48 g ; D : 18,5 mm, G : 3,24 g ; D : 18,5 mm, G : 2,98 g, C : foarte bună, anul 141, RIC, III, 361 ;

570–573. D : 17 mm, G : [illegible],86 g ; D : 17 mm, G : 3,11 g ; D : 18 mm, G : 3,24 g ; D : 18 mm, G : 3,11 g ; C : foarte bună, anul 141, RIC, III, 362 ;

574. D : 17 mm, G : 3,53 g, C : foarte bună, anul 141, RIC, III, 363 ;

575. D : 18 mm, G : 3,28 g, C : foarte bună, anul 141, RIC, III, 370 ;

576. D : 17,5 mm, G : 3,48 g, C : bună, anul 141, RIC, III, 373 ;

577. D : 18 mm, G : 3,34 g, C : foarte bună, anul 141, RIC, III, 378 ;

578. D : 18 mm, G : 3,42 g, C : foarte bună, RIC, III, 382 a ;

579. D : 18,5 mm, G : 3,40 g, C : foarte bună, anul 141, RIC, III, 384 ;

580. D : 17,5 mm, G : 3,39 g, C : foarte bună, anul 141, RIC, III, 387 ;

581. D : 17 mm, G : 3,35 g, C : foarte bună, anul 141, RIC, III, 394 a ;

582. D : 18 mm, G : 3,13 g, C : foarte bună, anul 141, RIC, III, 394 ;

583. D : 19 mm, G : 2,81 g, C : foarte bună, anul 141 ;

Antoninus Pius și *Marcus Aurelius*

584–585. D : 18 mm, G : 3,47 g ; D : 18 mm, G : 3,43 g, C : foarte bună, anul 140, RIC, III, 415 ;

Antoninus Pius : *Marcus Aurelius*

586. D : 18,5 mm, G : 3,35 g, C : foarte bună, anii 140/144, RIC, III, 424 a ;

587. D : 17 mm, G : 3,37 g, C : foarte bună, anul 144 (?), RIc, III, 426 ;

588–593. D : 18 mm, G : 3,87 g, C : bună ; D : 19 mm, G : 3,45 g, C : bună ; D : 18 mm, G : 3,18 g, C : foarte bună ; D : 18,5 mm, G : 3,17 g, C : foarte bună ; D : 18,5 mm, G : 3,35 g, C : foarte bună ; D : 18,5 mm, G : 3,40 g, C : foarte bună, anul 145 (147 ?), RIC, III, 429 a ;

594. D : 18,5 mm, G : 3,37 g, C : foarte bună, anii 146/147, RIC, III, 437 ;

595. D : 19 mm, G : 3,43 g, C : foarte bună, anii 147/148, RIC, III, 438 ;

596. D : 18 mm, G : 3,40 g, C : bună, anii 152/153, RIC, III, 458 ;

597–598. D : 18,5 mm, G : 2,95 g, C : bună, anii 153/154, RIC, III, 461 ;

599. D : 19,5 mm, G : 3,65 g, C : bună, anii 157/158, RIC, III, 475 ;

600. D : 18 mm, G : 3,35 g, C : foarte bună, anii 159/160, RIC, III, 483 ;

Antoninus Pius : *Faustina II*

601. D : 19,5 mm, G : 3,33 g, C : foarte bună, RIC, III, 503 var. (AV) ;

602. D : 17,5 mm, G : 3,34 g, C : bună, RIC, III, 495 a ;

603. D : 17 mm, G : 3,39 g, C : bună, anul — 175, RIC, III, 496 ;
604—605. D : 16,5 mm, G : 3,28 g ; D : 17 mm, G : 3,61 g, C : bună, anul — 175, RIC, III, 497 ;
606—607. D : 18 mm, G : 3,54 g ; D : 18 mm, G : 3,55 g, C : foarte bună, anul — 175, RIC, III, 506 ;
608. D : 19,5 mm, G : 5,55 g, C : bună ;
609. D : 17,5 mm, G : 3,28 g, C : bună ;

Marcus Aurelius

610. D : 18 mm, G : 3,48 g, C : foarte bună, anul 161, RIC, III, 23 ;
611. D : 18 mm, G : 3,20 g, C : foarte bună, anii 161/162, RIC, III, 35 ;
612—613. D : 17,5 mm, G : 3,37 g ; D : 17,5 mm, G : 3,33 g, C : foarte bună, anii 161/162, RIC, III, 50 ;
614—615. D : 18 mm, G : 3,45 g ; D : 17,5 mm, G : 3,30 g, C : bună, anii 163/164, RIC, III, 85 ;
616. D : 17,5 mm, G : 3,58 g, C : foarte bună, anii 163/164, RIC, III, 91 ;
617—620. D : 18,5 mm, G : 3,50 g ; D : 17 mm, G : 3,45 g ; D : 18 mm, G : 3,35 g ; D : 18 mm, G : 3,47 g, C : foarte bună, anii 164/165 ; RIC, III, 125 ;
621—622. D : 19 mm, G : 3,04 g ; D : 18,5 mm, G : 3,38 g, C : foarte bună, anii 165/166, RIC, III, 145, var, (IMP. III) ;
623—624. D : 19 mm, G : 3,35 g ; D : 19,5 mm, G : 3,27 g, C : foarte bună, anul 166, RIC, III, 163 var. (IMP. III) ;
625. D : 18 mm, G : 3,75 g, C : foarte bună, anii 166/167, RIC, III, 171 ;

Marcus Aurelius : Divus Antoninus Pius

626—628. D : 18 mm, G : 3,30 g ; D : 19 mm, G : 3,44 g ; D : 19,5 mm, G : 3,32 g, C : foarte bună, anul 161, RIC, III, 431 ;
629—634. D : 19,5 mm, G : 3,35 g ; D : 18 mm, G : 3,41 g ; D : 17 mm, G : 3,66 g ; D : 17,5 mm, G : 3,37 g ; D : 18 mm, G : 3,29 g ; D : 17 mm, G : 3,36 g, C : foarte bună, anul 161, RIC, III, 436 ;
635—639. D : 18,5 mm, G : 3,39 g ; D : 18 mm, G : 3,35 g ; D : 17 mm, G : 3,48 g ; D : 17,5 mm, G : 3,34 g ; D : 18 mm, G : 3,34 g, C : foarte bună, anul 161, RIC, III, 441 ;

Marcus Aurelius : Lucius Verus

640. D : 18,5 mm, G : 3,50 g, C : foarte bună, anul 161, RIC, III, 463 ;
641. D : 17,5 mm, G : 3,48 g, C : foarte bună, anii 161/162, RIC, III, 482 ;
642—643. D : 17 mm, G : 3,48 g ; D : 17,5 mm, G : 3,52 g, C : foarte bună, RIC, III, 516 ;
644—645. D : 17 mm, G : 3,25 g ; D : 17 mm, G : 3,33 g, C : bună, anii 164/165, RIC, III, 529 ;
646—647. D : 18 mm. G : 3,35 g ; D : 18 mm, G : 3,30 g, C : foarte bună, anii 164/165, RIC, III, 537 ;
648. D : 20 mm, G : 3,44 g, C : bună, anii 165/166, RIC, III, 555 ;
649. D : 19 mm, G : 3,35 g, C : foarte bună, anii 166/167, RIC, III, 574 ;

Marcus Aurelius : Faustina II

650. D : 17,5 mm, G : 3,25 g, C : foarte bună, anii 161—180, RIC, III, 674 ;
651—652. D : 18 mm, G : 3,35 g ; D : 17,5 mm, G : 3,45 g, C : foarte bună, anii 161/180, RIC, III, 676 ;
653. D : 18 mm, G : 3,35 g, C : foarte bună, anii 161/180, RIC, III, 677 ;
654—655. D : 17,5 mm, G : 3,67 g ; D : 18 mm, G : 3,58 g, C : foarte bună, anii 161/180, RIC, III, 695 ;
656. D : 18,5 mm, G : 3,17 g, C : foarte bună, anii 161/180, RIC, III, 700 ;
657—658. D : 18 mm, G : 3,48 g ; D : 17,5 mm, G : 3,24 g, C : foarte bună, RIC, III, 701 ;
659—660. D : 18,5 mm, G : 3,47 g ; D : 17 mm, G : 3,38 g, C : foarte bună, anii 161/180, RIC, III, 710 ;
661—663. D : 17,5 mm, G : 3,48 g ; D : 17,5 mm, G : 3,37 g ; D : 17,5 mm, G : 3,25 g, C : foarte bună, anii 161/180, RIC, III, 714 ;

Marcus Aurelius : Lucilla

664. D : 19,5 mm, G : 3,33 g, C : foarte bună, anul — 183, RIC, III, 758 ;
665. D : 17 mm, G : 3,45 g, C : bună, anul — 183, RIC, III, 775 ;
666. D : 18 mm, G : 3,68 g, C : foarte bună, anul — 183, RIC, III, 792.

Din acest însemnat lot de monede, 7 adică 1,04% fac parte din categoria celor hibride și apar în catalog la împăratul care figurează pe avers. Procentul acestora fiind redus includerea conform acestui criteriu nu modifică aprecierile generale asupra structurii tezaurului. Uneori lectura reversului are mai multe rezolvări posibile. Stanțări eronate fiind efectuate și în monetăria centrală, monedele hibride nu trebuie etichetate în mod obligatoriu drept copii locale.

1. nr. 384, Av. Traianus, RIC, II, 91–96, anii 103/111 = St, I, nr. 144, Pl. X = Coh², AV, nr. 85. Rv. Domitianus, RIC, II, 192 (Pl. 2/1);

2. nr. 263, Av. Domitianus, RIC, II, 188. Rv. Hadrianus, RIC, II, 300 = St, II, nr. nr. 298, pl. V = Coh², 154–156 (Pl. 2/2);

3. nr. 383, Av. Traianus, RIC, II, 91–96 = St, I, nr. 144. Rv. Marcus Aurelius, RIC, III, 66–73, var. cu balanță și cornul abundenței (Pl. 2/3);

4. nr. 268, Av. Domitianus, RIC, II, 188, stanțat de două ori, dublind astfel profilul împăratului, legenda și arcul de perle. Rv. Traianus, RIC, II, 337 = St, I, anexa III, *suberatae*, p. 296/11 (Pl. 2/4);

5. nr. 177, Av. Vespasianus, RIC, II, 7, anul 69. Rv. Traianus, RIC, II, 347 = ST, I, 296/11, anii 114/117 (Pl. 2/5);

6. nr. 583, Av. Faustina I, cf. St, III, 417–440, pl. VI, p. 325/50 c–d. Rv. Hadrianus St, II, 60, pl. I, altă stanță, var. (Pl. 2/6);

7. nr. 609, Av. Faustina II, RIC, III, 667 și urm. Rv. RIC, III, 409, var. Apollo (Pl. 2/7);

O singură monedă nr. 608, din timpul Faustinei II ar putea fi inclusă eventual în grupul „imitațiilor barbare"[11] (Pl. 2/8). Reversul, indiferent de greșelile de stanțare n-ar putea conține grupul de S-uri a căror sens e greu de descifrat. Imitarea pentru COS III ar data-o în anii cînd această indicație poate fi întîlnită pe monedele lui Antoninus Pius (140–144).

Încercările de stabilire a monetăriilor din care provin denarii cea centrală sau cele aflate în unele orașe ale provinciilor romane apropiate sînt încă rare. Schematizarea unor divinități ar putea fi printre elementele utile unor astfel de localizări.

Problemele referitoare la primele atestări ale monedei romane în Dacia, a circulației monedei cu toate implicațiile economice și politice a făcut de multă vreme obiectul a numeroase studii, numismații fiind printre cei care au introdus exemplar în circulația științifică tezaurele sau monedele izolate descoperite. Dintre numismați, asupra începutului circulației monedei romane înainte de cucerirea Daciei s-a pronunțat încă C. Moisil[12], dar primul studiu amplu în care au fost reunite toate informațiile cunoscute pînă în anul 1940 și încercarea de prezentare a interpretărilor istorice aparține lui B. Mitrea[13]. Indiferent de fluctuațiile descoperirilor lucrarea cercetătorului bucureștean rămîne un obligatoriu punct de referință. În anul 1955 cunoscuta numismată clujană I. Winkler a reluat într-o prestigioasă revistă de specialitate străină problema tezaurelor romane descoperite în Dacia avînd în componența lor monede din perioada care precede cele două războaie daco-romane[14]. În afară de menționarea descoperirilor ulterioare lucrării lui B. Mitrea concluziile studiului au la bază progresele cercetărilor arheologice și numismatice. Autoarea subliniază că o demarcație clară a descoperirilor de tezaure numai cu monede republicane sau numai cu denari imperiali este dificilă. De altfel cercetarea de față nici nu are ca obiectiv o atare separare cronologică. În anul 1957 din Moldova puteau fi menționate *9* tezaure întregi găsite în condiții cunoscute, *10* cu informații parțiale și *2* în condiții de găsire incerte, toate însumînd 1916 monede, se remarca prezența tezaurelor mai ales în preajma Siretului și a afluenților săi. Faptul că două tezaure se încheie cu Vespasianus era interpretat ca și în lucrările lui B. Mitrea, o consecință a acțiunilor lui Rubrius Gallus în această zonă.

O altă contribuție la aprofundarea problemei circulației monedei romane, redusă numai la o parte din tezaurele monetare cu denari republicani și teritorial numai la Moldova, aparține numismatei bucureștene M. Chițescu[15]. Cele 9 tezaure care au constituit obiectul unei minuțioase analize au fost descoperite la : *Cornii de Sus* (com. Tătărăști, jud. Bacău), *Bordești* (jud.

[11] În anul 1970, V. Mihăilescu-Bîrliba, Mem Ant, II, 1970, p. 311, menționa existența a 5 exemplare de „imitații barbare" în zona este carpatică. Publicarea lor separată și ilustrarea la fel ca și la monedele hibride ar fi deosebit de utilă pentru susținerea considerațiilor și validarea clasificării. În cazul de față menționăm că unii multipli ai *as*-ului (*dupondius*-ul și *quinarius*-ul) sînt notați cu aceste semne de numerotare fracționară asemănătoare formei *S* care pe denarul anunțat are o formă „barbarizată".

[12] C. Moisil, Arhivele Olteniei, II, II, 6, 1926, p. 83–95.

[13] B. Mitrea, EDR, X, 1945, p. 1–152.

[14] I. Winkler, SCȘ Cluj, seria III, 1–2, 1955, p. 126–154; idem, JNG, 17, 1967, p. 123–156.

[15] M. Chițescu, Carpica, IV, 1971, p. 159–166.

Vrancea), *Poiana* (com. Nicoreşti, jud. Galaţi), *Răcătău-Cetăţuie* (jud. Bacău), *Conteşti* (jud. Bacău), *Odobeşti* (jud. Vrancea), *Gherghina Barboşi* (jud. Galaţi), *Pînceşti* (jud. Bacău), *Fitioneşti*, (jud. Vrancea) şi ele însumează *1160* denari romani republicani, 28 imitaţii, 3 ale regelui Numidiei Juba I şi 2 denari emişi în monetăria din Lugdunum în timpul împăratului Tiberius. Tezaurele amintite nu sînt singurele din Moldova care au numai denari republicani[16]. Adăugînd însemnatele descoperiri monetare din cele mai bogate aşezări dacice din Moldova: Poiana şi Răcătău, cifra denarilor republicani ar putea fi estimată la aproximativ 3000 exemplare. Analizînd situaţia circulaţiei monetare M. Chiţescu încearcă să explice fluctuaţiile cantităţii de monedă, cu momentele ei de vîrf în anii 90—81 î.e.n. Raritatea monedei în unele perioade 70—61 î.en. este motivată prin cauze externe (luptele dintre romani şi Mithridate) sau interne (opoziţia unei părţi a aristocraţiei tribale în faţa încercărilor unificatoare ai lui Burebista). În sfîrşit, este invocată şi copierea denarului republican, constatată în Moldova prin descoperirea ştanţei de la Poiana[17].

Schimburile de mărfuri şi plata pentru ajutorul cu trupe dat sau promis romanilor de conducătorii geto-daci se pot înscrie între principalele surse ale monedei romane în Moldova. Izvoarele antice menţionează intenţiile de imixtiune şi alianţele Pompei—Burebista şi Marc Antoniu—Dicomes. Fără a cuprinde întreaga perioadă care intră în sfera analizei noastre, adică lăsînd primul veac al erei noastre în afara preocupărilor din amintitul studiu, M. Chiţescu contribuie la ordonarea unui material aparent uniform şi uşor identificabil, propune explicaţii de ordin politic în primul rînd pentru momentele de vîrf ca şi pentru cele în care se constată o slabă frecvenţă a monedelor, ambele confirmate prin cele mai reprezentative tezaure.

Aceeaşi temă, a circulaţiei monetare pînă la războaiele dacice, de astă dată în întreaga Dacie este abordată de I. Glodariu într-o sinteză separată[18] şi apoi încorporată în lucrarea sa asupra relaţiilor comerciale cu lumea elenistică şi romană[19]. La fel ca toţi cercetătorii anteriori I. Glodariu, acceptă în general asertiunea lui C. Moisil că moneda romană a ajuns pe piaţa Daciei la sfîrşitul sec. II î.e.n., consideră totuşi, că ţinînd seama de cronologia mai coborîtă a monedelor republicane propusă în lucrarea lui E. A. Sydenham[20] datarea în jurul lui 100 e.n. ar fi mai prudentă[21]. Arheolog şi istoric, I. Glodariu utilizează cu pricepere rezultatele cercetărilor numismatice, coroborîndu-le sau comparîndu-le cu nivelul importurilor în anumite zone, căutînd în evenimentele politice explicaţia pentru fluctuaţiile cantitative.

O contribuţie deosebită în cercetările acestui domeniu a adus arheologul şi numismatul V. Mihăilescu-Bîrliba. Într-o teză de doctorat a cărei temă cuprindea şi aspectele circulaţiei monetare în perioada care constituie obiectul cercetării noastre, V. Mihăilescu-Bîrliba inventaria în anul 1975, 1324 monede republicane, provenind din 22 tezaure şi 24 descoperiri izolate. Între concluziile sale de amintit părerea, diferită de a cercetătorilor anteriori, conform căreia moneda republicană îşi face apariţia în teritoriul de la răsărit de Carpaţi abia în a doua jumătate a sec. I î.e.n. Monedele romane au fost găsite în tezaure mixte, sub raport numismatic, conţinînd şi monede greceşti, macedonene sau geto-dacice sau numai cu denari republicani şi imperiali. Coborîrea datei începutului pătrunderii denarilor romani ni se pare *insuficient* justificată şi greu acceptabilă pentru a realiza într-un interval scurt suplinirea totală a monedei locale. În aceeaşi lucrare sînt inventariate separat tezaurele şi analizate descoperirile monetare datînd din perioada anterioară anului 106 e.n. ajungînd la concluzii apropiate de a cercetătorilor anteriori în privinţa răspîndirii teritoriale a descoperirilor, subliniind în acelaşi timp şi masiva continuitate a circulaţiei denarilor republicani în epoca imperială. Ca elemente noi trebuie subliniat că V. Mihăilescu-Bîrliba respingînd metoda cauzală sau adoptînd-o foarte rar, consideră că în general îngroparea unor tezaure nu trebuie implicit legată de un eveniment istoric. Pentru ambele opinii există suficiente argumente[22]. Respingerea în bloc, exagerată, ar semnifica acceptarea ideii utilităţii foarte reduse

---

[16] *Ibidem*, p. 161.

[17] B. Mitrea, în *Unitate şi continuitate în istoria poporului român*, Bucureşti 1968, p. 60.

[18] I. Glodariu, Acta MN, VIII, 1971, p. 71—90

[19] Idem, *Relaţii comerciale ale Daciei cu lumea elenistică şi romană*, Cluj 1974.

[20] E. A. Sydenham, *op. cit.*

[21] I. Glodariu, *Relaţii comerciale*, p. 48.

[22] V. Mihăilescu-Bîrliba, *Legăturile dintre lumea romană şi populaţiile „barbare" de la est şi nord de Carpaţii răsăriteni în prima jumătate a mil. I e. n., reflectate în primul rînd prin descoperirile monetare*, Bucureşti 1975 (rezumat teză de doctorat).

a numismaticii în înțelegerea, completarea, stabilirea cronologică a unor evenimente istorice[23]. Numismatica românească cu bune tradiții și-a adus, cum am amintit, o contribuție substanțială pentru înțelegerea relațiilor daco-romane sau a celor dintre daco-carpi și romani[24]. Aplicarea nuanțată a metodei ar putea fi eventual acceptată nu însă și absolutizarea ei[25]. În legătură cu ipoteza îngropării tezaurelor indiferent de compoziție în preajma războaielor daco-romane, emisă de I. Paulovici ea a fost combătută încă de O. Floca[26].

Ultimele importante contribuții au fost prilejuite de publicarea descoperirilor din nordul Moldovei în teritoriile ocupate în prezent de județele Suceava și Botoșani, unde descoperirile cunoscute erau destul de puține. Cu cele 600 monede, tezaurul de la Crăiniceni este cel mai mai mare din zonă celelalte avînd un conținut mai modest. Cel mai important între noile descoperiri este tezaurul de la Dersca, cu monede care se succed de la 104 î.e.n. — 119 — 122 e.n. împreună cu cea mai grea brățară de argint dacică (160 g) descoperită pe teritoriul României[27]. Faptul acesta ar putea ilustra și utilizarea monedelor de argint romane la confecționarea podoabelor din acest material într-o zonă în care argintul lipsește. În prezent pot fi consemnate 38 localități din jud. Botoșani în care au fost găsite monede romane, între acestea 2● denari republicani și 55 denari imperiali pînă la Traianus inclusiv[28].

În teritoriul județului Suceava, deocamdată fără tezaure au fost menționate din sec. II — III e.n. dar în enumerarea monedelor denarii republicani sînt doar 4 iar cei anteriori lui Hadrianus *19*. Suceava este singura zonă a Moldovei unde conținutul celor 29 descoperiri este modest[29].

Tabloul circulației monetare din Moldova, așa cum apare în lucrările cercetătorilor care au închinat un timp mai îndelungat studiilor de numismatică, poate sluji în chip mulțumitor argumentelor în sprijinul afirmării relațiilor cu lumea romană, uneori și a amplitudinii acestor relații. Sudul Moldovei și valea Siretului în general rămîn zonele cu cele mai multe și mai însemnate descoperiri. Perioadele în care monedele sînt mai numeroase pot fi uneori momente ale intensificării comerțului, alteori și semne ale devalorizării, a fluctuației valorii denarului. Multiplele ei funcții : plăți, tezaurizare, schimb, amplifică valoarea monedei romane în cunoașterea unor aspecte diferite economico-sociale alteori politice. Oricum se constată, faptul nu este desigur întîmplător, în așezările cu cele mai multe produse romane de import, cum sînt Poiana, Răcătău sau Barboși, monedele sînt și ele numeroase. Prezentă în toate zonele teritoriului Moldovei, cu o necesitate dependentă de caracteristicile esențiale ale tipului de așezare din sec. I î.e.n. — I e.n., moneda fără a suplini total trocul a constituit și în următoarele cinci secole un element însemnat în dezvoltarea economică a spațiului est carpatic.

Circulația monedei romane în Moldova neinclusă în Imperiul roman a cunoscut în sec. II și prima jumătate a sec. III e.n. o epocă de amplitudine maximă. Cele peste 80 de tezaure, din care două treimi au fost recuperate, tezaure mari cum este cel de la Măgura — jud. Bacău cu peste 2 830 piese[30] și descoperirile modeste dar numeroase din cuprinsul așezărilor și necropolelor daco-carpice situează în această privință Moldova mult înaintea Munteniei[31].

Grupate în funcție de cea mai recentă monedă din compunerea fiecărui tezaur, piesa care stabilește data *post quem* a îngropării, tezaurele din Moldova se înșiruie de la Hadrianus (117 — 138) la Severus Alexander (222 — 235) cu descoperiri mai numeroase în anii domniilor lui Marcus Aurelius, Commodus și Septimius Severus. Cu toată amplificarea continuă a numărului tezaurelor, raportul dintre grupe rămîne relativ constant. Tezaurele care se încheie cu Antoninus Pius sînt în general mai modeste decît cele care sfîrșesc cu Septimius Severus sau cu împărații ulteriori amintitei domnii. În ultimii cinci ani numărul denarilor descoperiți pe teritoriul Moldovei a sporit cu aproximativ 5 000 piese. Frecvența tezaurelor se dovedește a-

[23] Într-o perioadă nu prea îndepărtată răspîndirea carpilor era argumentată prin descoperirea de tezaure de denari romani. (B. Mitrea în *Istoria României*, I, București 1960, p. 342). Esențială rămîne conlucrarea tuturor științelor auxiliare istoriei fără încercări de ierarhizare

[24] D. Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii*, București 1966, p. 84 — 102, cu bibliografia anterioară.

[25] V. Mihăilescu-Bîrliba, *op. cit.*, p. 13.

[26] O. Floca, *Contribuții la cunoașterea tezaurelor de argint dacice*, București 1956, p. 33, n. 3.

[27] Ș. Sanie, P. Șadurschi, Cercetări istorice, VII, 1975, p. 83 și urm.

[28] Idem, Hierasus, 1978, 187 — 196.

[29] M. Ignat, Suceava, IV, 1977, p. 75—91.

[30] V. Mihăilescu-Bîrliba, Ioan Mitrea, *Tezaurul de la Măgura*, Bacău 1977.

[31] C. .C. Petolescu, Apulum, X, p. 201.

fi direct proporţională cu densitatea aşezărilor daco-carpice. Pentru cele mai multe situaţii ar putea fi invocată o cauză, un eveniment care să fi provocat aceste îngropări concomitente pe un spaţiu relativ întins al Moldovei. De la reorganizarea teritoriilor cucerite de către Hadrian la împăraţii care au titlul de *Dacicus Maximus* (Antoninus Pius, Marcus Aurelius) şi în final la cel care are primul titlul de *Carpicus Maximus*[32] au fost destule situaţii care să reclame prudenţă, grija pentru a salva foarte probabil averea unei colectivităţi să determine asemenea acţiuni. Credem, am exprimat sau subscris la atribuirea unei cauzalităţi istorice, ponderate, selective dar indiscutabile. Acordarea de subsidia populaţiei daco-carpice în schimbul păcii încetează în momentele critice şi nu va mai fi reutilizată după luptele de amploare din deceniul al V-lea din sec. III e.n. Tezaure cu ultima monedă Philippus Arabs nu au fost găsite căci el a fost primul împărat care a primit titlul de *Carpicus Maximus* „învingător al carpilor". Tezaurele mai ales cele mari provin în primul rînd din *subsidia*, astfel explicăm lipsa lor în zona numită în general „de influenţă" unde era posibilă şi o pace impusă prin forţa armelor. Confruntarea şi înfrîngerea costobocilor în nordul Moldovei a pus capăt unor relaţii bazate pe subsidii şi acolo se poate presupune că nu vor fi descoperite tezaure bogate cu monede ulterioare domniei lui Marcus Aurelius. Uneori şi analiza internă a tezaurelor poate sugera că peste cauzele economice generale din Imperiu care afectau şi circulaţia monedei romane în Moldova din zona stăpînită de dacii liberi sînt reflectate şi momente ale relaţiilor politice daco-romane[33]. Cît priveşte lipsa tezaurelor cu monede de bronz considerăm că valoarea intrinsecă a denarilor era în primul rînd apreciată. Sînt aşezări în care au fost efectuate mulţi ani săpături arheologice sistematice fără a fi găsite monede sau în care numărul lor este extrem de redus. De presupus că trocul a continuat să aibă un loc însemnat în primul rînd în comerţul intern dar şi în schimburile cu romanii. Cele aproximativ 60 monede separate de tezaure reprezintă un număr relativ redus. Unele monede au fost descoperite în aşezările şi necropolele carpice. Ultimele şi mărturie ale unor credinţe existente în spaţii mai largi, provin din atelierele monetare de la Marcianopolis, Mesembria, Nicaea şi Tomis. Relaţiile economice cu lumea romană au continuat şi într-o perioadă în care carpii puteau deţine doar un rol secund în acţiunile anti romane şi monedele continuă în aşezările daco-carpice pînă la Aurelianus (270—275).

În ceea ce priveşte Barboşii, au fost găsite în *castellum*, castru, aşezare civilă şi necropolă. Cele mai multe piese de bronz trecute prin foc sînt irecuperabile. O statistică exactă nu este încă posibilă şi în stadiul actual al restaurării monedelor ar avea o valoare relativă. Monedele recoltate în 10 campanii arheologice au fost cercetate şi urmează a fi publicate[34]. Menţionăm că în afara denarilor din monetăria centrală numeroase monede de bronz provin din atelierele de la Cyzic, Histria, Marcianopolis, Mesembria, Nicaea, Nicopolis ad Istrum şi Tomis. Cele mai multe monede coloniale sînt cele histriene şi marcianopolitane. Pînă în prezent numărul maxim de monede într-un mormînt este 3 şi 12 monede într-o locuinţă. Circulaţia monetară cea mai intensă s-a desfăşurat în epoca Severilor.

Valoarea descoperirilor : vasele de argint ; un tezaur cu denari ; două mari tezaure cu monede şi obiecte de bronz şi aur (?) (cel de faţă şi unul inedit) îndreptăţesc ideea că la Muncelul de Sus putea fi reşedinţa unui important conducător dac.

Inscripţia funerară de la Roma care cuprinde menţiunea familiei unui rege al dacilor din nord (costobocii)[35] faptul că întreaga descoperire nu are elemente care să aparţină cu siguranţă şi secolului al III-lea e.n. ne determină să considerăm că îngroparea acestui tezaur s-a putut datora acţiunilor romane în zona est carpatică începînd cu Marcus Aurelius. Cei peste 1 800 denari împreună cu vasele şi obiectele găsite puteau fi în primul rînd din *stipendia*, primite pe vreunul din regii costoboci[36]. Teritoriul aflat sub conducerea unui astfel de rege putea cuprinde o parte importantă din Moldova centrală şi de nord.

---

[32] N. Gostar, în *Actes de la XIIe Conférence d'Etudes classiques „Eirene"* Cluj-Napoca 2—7 octombrie 1972, Bucureşti-Amsterdam 1975. p. 643—649.

[33] Ş. Sanie, P. Şadurschi, Cercetări istorice, VII.

[34] Autori : B. Mitrea, C. Preda, Gh. Poenaru-Bordea şi Ş. Sanie.

[35] CIL, VI, 1801 ; Dobó, *Inscriptiones extra fines Pannoniae-Daciaeque repertae ad res earundem provinciarum pertinentes*, Budapesta 1975, nr. 688.

[36] Inscripţia de la Roma este şi o menţiune referitoare la continuarea regalităţii în spaţiul nord-est carpatic. Asupra acestei probleme Silviu Sanie va reveni în însemnările „Documente arheologice privind regalitatea la daci".

Tabel nr. 1

	Datare generală	Anii între care se datează monedele	Număr exemplare		Procentaj din tezaur
			Total	Monedă/an	
Republicane	155/120—46 î.e.n.	155/120 ; 119/110 88 ; 87/86 ; 74 ; 59 ; 46	13	0,01	1,95
Marcus Antonius		32/31 î.e.n.	141	70,50	21,14

Tabel nr. 2

Împăratul și membrii familiei sale	Anii de domnie	Anii între care se datează monedele	Număr exemplare		Procentaj din tezaur
			Total	Monedă/an	
Nero	54— 68en	63— 68	1	0,07	0,15
Galba	68— 69		2	1	0,30
Otho	69		1	1	0,15
Vitellius	69		3	3	0,45
Vespasianus	69— 79		67	6,70	10,04
Titus	79— 81	80— 81	6	2	0,90
Domitianus	81— 96	81— 95	36	2,40	5,40
Nerva	96— 97		10	5	1,50
Traianus	97—117	98—117	105	5,25	15,75
Hadrianus	117—138		96	4,57	14,38
Antoninus Pius	138—161	138—159	128	5,58	19,19
Marcus Aurelius	161—180	161—167	45	2,36	6,75
Lucius Verus	161—169	161—167	13	1,62	1,95
Neidentificate			1		

Tabel nr. 3

	Greutatea medie	Numărul de monede cu greutatea considerată			Greutatea	
		Normală −2,80 −3,41	Subnormală −2,80	Peste normală +3,41	Minimă	Maximă
Republicane	3,18	12	1	—	2,73	3,55
Marc Antoniu	3,11	121	8	12	2,42	3,68
Nero	3,23	1	—	—		3,23
Galba	3,16	2	—	—	3,01	3,31
Otho	3,20	1	—	—	—	3,20
Vitellius	3,24	2	—	1	3,04	3,42
Vespasianus	3,18	62	—	4	2.97	3,73
Titus	3,15	5	1	—	2,48	3,32
Domitianus	3,28	24	2	10	2,57	3,50
Nerva	3,33	6	—	4	3,03	3,68
Traianus	3,26	81	6	18	2,32	3,82
Hadrianus	3,24	78	5	13	2,52	3,60
Antoninus Pius	3,36	80	1	47	2,65	5,55
Marcus Aurelius	3,38	42	—	28	3,04	5,29
Lucius Verus	3,42	6	—	7	3,25	3,68

LE TRÉSOR DE MUNCELUL DE SUS ET QUELQUES PROBLÈMES CONCERNANT LA CIRCULATION MONETAIRES EN MOLDAVIE

Résumé

Les auteurs présentent un trésor trouvé dans le territoire du village Muncelul de Sus (com. Mogoşeşti—Siret, dép. d'Iassy). composé de 677 deniers romains republicains et imperiaux qui se succèdent de 150/120 av. n.è. à Marc Aurèle et les fragments d'une *oenochoe* en bronze à l'anse en forme de pied humain. Dans le même site on a aussi trouvé 7 vases romains en argent d'une valeur historique et muséographique particulière (n. 1) ainsi que deux autres trésor de deniers romains re publicains et impériaux.

La plupart des monnaies datent du temps de M.A ntoine (21,14 %) et puis celles des années des règnes de Trajan (15,75 %), Hadrien (14,38 %) et Antonin le Pieux (19,19 %). Les auteurs considèrent la structure de trésor : républicains — M. Antoine — hiatus — Néro — l'acroissement des deniers avec les flaviens approximativement 49,32 % de l'époque Trajan — Antonin le Pieux, pourrait être éventuellement liée à quelques moments des relations daco-romaines.

Du trésor, 7 monnaies (nr. 384, 263, 383, 268, 177, 583, 609) sont hybrides et une (nr. 608) pourrait être incluse dans le groupe des „imitations barbares".

Le trésor a pu être le fruit des accumulations successives avec les étapes principales rappelées plus haut, ou il est arrivé dans l'espace moldave pendant les années de règne de Marc Aurèle, très plausible, éventuellement dans les dernières décennies du II-e n.è.

La valeur des découvertes : les récipients en argent ; un trésor avec des deniers, deux trésors avec des monnaies et des objets en bronze et or (?) (celui ci et l'un inédit) justifient l'idée que Muncelul de Sus pourrait être la résidence d'un important chef dace. L'inscription funéraire (n. 35) de Rome qui contient la mention de la famille d'un roi des daces du nord (costoboces), le fait que la découverte n'a pas d'éléments qui appartient certainement aussi au III-e s.n.è. nous déterminent à considérer que l'enterrement de ce trésor est dû aux actions romaines dans la zone est-carpatique en commençant avec Marc Aurèle. Les 1800 deniers de Muncelul de Sus avec les récipients et les objets trouvés pouvaient être premièrement des *stipendia* reçues par l'un des rois costoboc. Le territoire conduit par un pareil roi pouvait comprendre une partie importante de la Moldavie centrale et de nord.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1 — Les fragments d'*oenochoe* (1—3) ; les types de pots, achevers vraisemblables 4—5)

Fig. 2 — Des monnaies hybrides (1 = 384, 2 = 263, 3 = 383, 4 = 268, 5 = 177, 6 = 583, 7 = 609) et la monnaie „imitation barbare" (8 = 609).

Diagramme avec le nombre des deniers du trésor.